

kraft. Ett exempel kunde vara ikonens stora intåg i västerlandets kyrkorum – och därmed förnyelsen av den teologiska estetiken och kosmologin i Väst. Men det finns många exempel på gåvor som, insatta i ett annat sammanhang, blivit döda möss: Den katolska liturgiska rörelsen blev i svenskkyrklig tappning ibland en estetiserande ritualism. När Svenska Missionskyrkans (kongregationalistisk) och Svenska kyrkans (episkopal eller åtminstone tydligt kyrkorättsligt reglerad) församlingar lokalt nu ingår överenskommelser med varandra, bygger man ofta in förväntningar som blir omöjliga för den andra parten att uppfylla.

Ämbetet är viktigt i många av uppsatserna, men inte i teknisk mening utan mer fruktbart, som frågan hur tros-traditionen utvecklas och förs vidare. Reflektionen över *Unitatis redintegratio* (konciliet ekumenikdekret) och *Ut unum sint* (med påvens inbjudan till alla kristna att reflektera över påvens roll) går ju att förstå som en öppenhet för att ta emot gåvor från andra spiritualiteter. I ljuset av asymmetris problem är det tydligt att detta säkerligen är en lång process – inbjudan förutsätter ju att alla samspelande parter har sina byggklossar på något så när samma plats i bygget. Båda parter måste så att säga vara lika intresserade både av att kyrkoläran går att formulera och av att det finns en instans som gör det.

Walter Kaspers bidrag om samspelet mellan en katolsk ”sakramental” och protestantisk ”profetisk” princip i den grundläggande ecklesiologin (”fundamentalecklesiologin”) träffar därmed kanske en öm punkt mitt i fr.a. den anglikanska gemenskapens självbild och utveckling. Kaspers poäng är att samspelet inte kan beskrivas som en *via media*, utan som en *internal mediation of both aspects* (s. 83). Med andra ord: det går inte att kombinera ”sakramental” och ”profetisk” genom att bara lägga dem bredvid varandra, de måste omskapa varandra.

Den katolska principen beskriver Kasper som en levande och rörlig kyrka. Därmed blir det en fråga om vad som är legitim traditionsförmedling och auktoritet. Principen skulle innebära att Rom både påverkade och lät sig påverkas. Men Kasper är, vare sig han vill eller ej, kurians representant, och hans beskrivning motsägs i en rad andra bidrag. Anglikanerna läser Kaspers resonemang som att det romerska magisteriet binder traditionsutvecklingen i förtid (Nicholas Sagovsky s. 380). Flera (romersk-katolska) författare visar på behovet av förnyelse av auktoritetssystemet i Rom och av förhållandet hierarki – lekfolk. Paul Lakeland (2009) ryktbar som liggande bakom försöken i Connecticut att lagstiftningsvägen komma åt den katolska kyrkans lokala beslutsstruktur) kräver, i vrede, en demokratisering. Frågan blir: är demokratikravet en protestantisk och död mus i kurian?

Slutligen är naturligtvis hela detta resonemang om gåvor alltför teoretiskt. De överlämnas inte vid under-tecknandet av deklamationer. Gåvor, ibland döda möss,

har alltid givits och tagits emot över samfundsgärns. Skillnaden, och den är fundamental och blir mycket tydlig i boken, är att sedan ett par decennier får ett magisterium – kuria eller demokratiskt kyrkomöte – allt mer höja röstnivån för att hävda sin auktoritet över förändringsskeendet. Auktoriteten kan bara hävdas där den samtidigt erfars som ett *sensus fidelium*, i en tydlig och fruktbar spiritualitet. Det är där som det avgörs om gåvan är en död mus – eller en levande duva.

Peter Bexell
TD, Kalmar

Rune Larsson: *Samtal vid brunnar – Introduktion till religionspedagogikens teori och didaktik* (Lund: Arcus, 2009). 248 sid.

”Äntligen!” vill jag börja med att utropa, äntligen har det kommit en religionspedagogisk grundbok på svenska! Vi är många som saknat en sådan och därför är det extra roligt att få recensera *Samtal vid brunnar* av Rune Larsson, lektor emeritus i religionspedagogik vid Lunds universitet.

Religionspedagogik är ett ämne som har haft svårt att hitta en akademisk hemvist. Ibland har det fått plats inom praktisk teologi eller kyrkovetenskap, ibland inom religionsbeteendevetenskapen, medan vissa delar hört hemma inom den allmänna pedagogiken. Bakgrunden är att man med religionspedagogik antingen kan mena pedagogik inom samfund och religiösa sammanhang, eller undervisning om religion i skolan. Det breda angreppssättet har gjort religionspedagogiken svår att ”arbestämma”. Eftersom det handlar om pedagogik i två skilda miljöer hävdar en del att man bör skilja dem åt med olika akademiska begrepp; religionsdidaktik skulle beröra skolans religionsundervisning och församlingspedagogik den undervisning som bedrivs inom samfunden. Larsson väljer dock att inte göra denna uppdelning, och det är ett medvetet val. Lärandet är något som pågår alltid och för att förstå hur människors lärande om religion fungerar behöver vi se helheten. Bokens titel *Samtal vid brunnar* knyter an till detta synsätt. Vi öser ur många brunnar för vårt lärande, och vi behöver samtala om alla dessa ”rum för lärande”. Larsson berör därför inte bara skolmiljön och församlingsmiljön, utan även hur lärandet påverkas i andra miljöer såsom i familjen, på fritiden och på jobbet.

Larssons ambition tycks vara att sätta religionspedagogiken på kartan. Därför drar han sig inte för att diskutera även ämnets akademiska placering, syfte och teoretiska grund. Han medger de svårigheter ämnet haft att definiera sig självt, men visar – inte minst genom denna bok – att det är ett vetenskapligt ämne som behövs och som högskolor och universitet inte kan fortsätta att be-

handla styvmoderligt. Det är en viktig diskussion han för, även om den ibland tenderar att kännas väl inom-akademisk. Det är dock lätt att hoppa över de sidorna, om man som läsare inte vill fördjupa sig i de förvecklingar som uppstår inom akademien.

Boken består av tre huvuddelar. Del ett behandlar religionspedagogikens teoretiska grunder och blir ett slags artbestämning av ämnet, delvis med hjälp av en historisk översikt. Det sätt som religion – dvs. kristendom – förmedlades i enhetssamhället skiljer sig tydligt från det sätt vi kan tala om religion i dagens pluralistiska, globaliserade samhälle. Här blir kunskapssyn, människosyn och lärarsyn tydliga. En översikt av olika typer av pedagogik i ett schema som Larsson tecknar är föredömlig. Även om den är ”kraftigt förenklad”, som Larsson skriver, blir det tydligt hur pedagogik inte bara är något som rör en relation mellan två personer och ett kunskapsstoff, utan hur det får långtgående konsekvenser för mellanmänskliga relationer och samhällsbygge.

Del två har rubriken ”Lärandets många rum” och tar upp lärandet i familj, skola, kyrkliga miljöer, fritid och arbete, samt akademien. Även om varje rum diskuteras för sig, blir det tydligt vid läsningen hur de olika rummen har kontakt med varandra. Läroplanerna inom skolan påverkar de läroplaner och riktlinjer som formulerats för konfirmandarbetet inom Svenska kyrkan. Internets dominerande position inom ungdomskulturen påverkar lärandet i många miljöer.

Del tre handlar om didaktiska områden och är en teoretisk fördjupning. Här diskuteras utförligt exempelvis målformuleringar: Vem formulerar målen för undervisningen? Vad har målen för funktion? Finns det olika nivåer på målen? Liknande frågor berör kunskapen: Vad är det för kunskap i undervisningen? Vad för slags kunskap behöver vi? Vem väljer kunskapen? Det är viktiga frågor som Larsson ställer och diskuterar. Någon kanske tycker att det är lite flummigt. Inte minst för att frågorna är fler än svaret. Men det handlar mer om att problematisera än om att förmedla en kunskapssanning, vilket i sig är en pedagogisk hållning som genomsyrar boken.

I undervisningssammanhang betonas ofta vikten av upprepning. I denna bok är det tyvärr något som jag inte är lika förtjust över. Exempelvis dyker utläggningar om så kallad förmedlingspedagogik upp på flera ställen, med lite olika aspekter. Kanske är det upplägget på boken som tvingar texten i denna riktning? Varje del tar en ny ansats, och då kan vissa saker behövas tas om, eller sägas igen med tillägg av en ny aspekt.

Samtal vid brunnar är en viktig bok. Med sin problematisering lyckas Larsson visa på pedagogikens olika ansikten och väcka frågor hos läsaren. Frågor som förhoppningsvis kan bidra till en reflektion kring lärandets processer. Här har vi som lärare, pedagoger, diakoner och präster en möjlighet att bli medvetna om hur människosyn, kunskapssyn och samhällssyn hänger samman.

Detta är något som behöver diskuteras mycket mer såväl i församlingar som i skolan.

Anna Davidsson Bremborg
TD, Lund

Timothy O'Connor: *Theism and Ultimate Explanation: The Necessary Shape of Contingency* (Malden, MA: Blackwell, 2008). xiii + 177 sid.

De kosmologiska gudsbevisen delas ofta in i tre huvudtyper: första orsaksargument, kalam-argument samt kontingensargument. Den sistnämnda varianten är det enda a posteriori eller icke-ontologiska argumentet för Guds existens som (om det är giltigt) slår fast att Gud är absolut nödvändig i och av sig själv (och alltså inte bara relativt nödvändig för att förklara något annat, exempelvis rörelse): Gud är nödvändig *a se*, som skolastikerna kunde säga. På grund av denna mer innehållsrika slutsats finns det skäl att ägna kontingensargumentet särskild uppmärksamhet. Dess existentiella premisser kan också tyckas vara självklar, nämligen att det finns kontingenta (ej nödvändiga) ting (som exempelvis detta häfte av STK, eller Turning Torso, eller solsystemet). Argumentet gör gällande att det enda som kan förklara existensen av dessa kontingenta ting är ett nödvändigt ting, ett ting vars ickeexistens är en metafysisk omöjlighet, och detta nödvändiga ting identifieras i sista ledet med Gud. En tidig version av argumentet finns i form av Aquinos tredje väg, men sedan 1700-talet förknippas det framförallt med Leibniz. Det är ett intuitivt tilltalande argument eftersom det tar sin utgångspunkt i något som väl de flesta av oss kan finna gåtfullt: Varför finns det något (kontingent) överhuvudtaget?

Timothy O'Connors bok handlar just om detta. Här får vi följa med på en våghalsig odysse över de modala och metafysiska möjligheternas bråddjup – den som föredrar de empiriska vetenskapernas verifierbarhetskriterier (eller fast mark under fötterna) göre sig icke besvär. Även de som (likt undertecknad) känner sig hemmastadda i de blotta möjligheternas skugglika labyrinter bör varnas: O'Connor argumenterar inte bara för att det är rimligt att postulera en nödvändigt existerande och rationell skapare av kontingenta ting, utan också för att denna skapare, givet antagandet att han även i övrigt är ett perfekt väsende (dvs. Gud), inte bara har skapat det faktiska universum som vi lever i utan ett *oändligt* antal universa. Så får vi något så ovanligt som en teistisk multiversumhypotes: Gud har aktualiserat (snart sagt) alla möjliga universa som befinner sig över en viss axiologisk miniminivå, och detta har han gjort (menar O'Connor) på grund av något slags rationell nödvändighet som springer ur hans oändliga godhet. Sålunda får den kontingenta världen ett drag av nödvändighet över